

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН НА ЗАСАДАХ ХУДОЖНЬО-МЕНТАЛЬНОГО ДОСВІДУ

FORMATION OF COGNITIVE INTEREST OF FUTURE TEACHERS OF ART DISCIPLINES ON THE BASIS OF ARTISTIC AND MENTAL EXPERIENCE

У статті розкриваються умови формування пізнавального інтересу майбутніх учителів мистецьких дисциплін у процесі фахової підготовки, з'ясовуються умови його методичного забезпечення на засадах художньо-ментального досвіду. Проведений аналіз поняття «пізнавальний інтерес» дозволив визначити, що цей феномен характеризується сучасними науковцями як потреба, що реалізується в усвідомленому виборі музичних творів і пов'язана з такими особистісними властивостями як емоції, ставлення, бажання та здібності. У сфері фахового навчання музикантів сформованість пізнавальних інтересів залежить від накопиченого музичного досвіду й набуття музичних вражень.

На сучасному етапі мистецько-педагогічної освіти вагомого значення набуває підготовка студентів, спроможних поширювати високохудожні зразки національного мистецтва, формувати естетичні смаки студентської молоді. Для цього у них необхідно розвивати пізнавальний інтерес до національної музики. Обізнаність й здатність творчо мислити, а також використовувати знання у сфері національного мистецтва має формуватися на всіх етапах фахової підготовки студентів. У зв'язку з цим впроваджується поняття «національно-культурна ідентичність», яке у навчальному процесі характеризується певними особливостями, пов'язаними з творчим осягненням актуальності набуває проблема переосмислення мети й результатів навчання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, яка передбачає формування, крім виконавських, ще й суто мистецьких компетенцій на засадах естетико-синергетичного підходу. Його застосування допомагає сформувати у молодих фахівців систему необхідних методичних знань, умінь і навичок, ефективність яких перевіряється готовністю до педагогічної діяльності. У результаті робиться висновок, що звернення до національного мистецтва з урахуванням естетико-синергетичного підходу може стати важливим методологічним підґрунтям, оскільки допомагає досягти необхідної ефективності різними способами отримання знань.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, художньо-ментальний досвід, естетико-

синергетичний підхід, естетична компетентність, синергетична педагогіка, мистецька освіта, методи навчання.

The article reveals the conditions for forming cognitive interest in future teachers of art disciplines in the process of professional training, clarifies the conditions of its methodological support on the basis of artistic and mental experience. An analysis of the concept of "cognitive interest" revealed that this phenomenon is characterized by modern scientists as a need that is realized in the conscious choice of musical works and is associated with such personal qualities as emotions, attitudes, desires and abilities. In the field of professional training of musicians, the formation of cognitive interests depends on the accumulated musical experience and the acquisition of musical impressions.

At the present stage of art and pedagogical education, the training students capable of disseminating highly artistic samples of national art and forming aesthetic tastes of student youth becomes important. To do this, they need to develop a cognitive interest in national music. Awareness and ability to think creatively, as well as use knowledge in the field of national art should be formed at all stages of professional training of students. In this regard, the concept of "national and cultural identity" is introduced, which in the educational process is characterized by certain features associated with the creative understanding of the art of music. At the same time, the problem of rethinking the purpose and results of training of future teachers of art disciplines, which involves the formation, in addition to performing, but also purely artistic competencies on the basis of aesthetic and synergetic approach. Its application helps to form in young professionals a system of necessary methodological knowledge, skills and abilities, the effectiveness of which is tested by readiness for teaching. As a result, it is concluded that the appeal to the national art, taking into account the aesthetic and synergetic approach can be an important methodological basis, as it helps to achieve the required efficiency in different ways of acquiring knowledge.

Key words: cognitive interest, artistic-mental experience, aesthetic-synergetic approach, aesthetic competence, synergetic pedagogy, art education, teaching method.

УДК 378+700.7 +370.7
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/47.15>

Щолокова О.П.,
докт. пед. наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки
мистецтва та фортепіанного
виконавства
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нові соціальні умови в Україні, які виникли в результаті російської загарбницької війни, вимагають від вищих педагогічних закладів освіти не тільки підготовки кваліфікованих і креативних фахівців, здатних до постійного професійного розвитку, а також і сформованої у випускників

більш глибокої національної свідомості. У змісті навчання важливими складовими стає забезпечення пріоритетності національних цінностей, невіддільність освіти від національного ґрунту. Відповідно на майбутніх учителів мистецьких дисциплін покладається особлива місія збереження і збагачення унікальних традицій української

музичної та хореографічної культури. Особливої значимості у забезпеченні ефективності даного процесу набуває сформованість стійкого пізнавального інтересу студентів до національного мистецтва, адже мотиваційна сфера є важливим показником активності вчителя, здатності ставити перед собою організаційні й пізнавальні завдання, а також їх самостійно розв'язувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У галузі психологічних і педагогічних наук поняття «інтерес» розглядається насамперед як активне пізнавальне ставлення людини до світу. Вчені (Б. Ананьєв, Л. Божович, В. М'ясищев, Г. Щукіна) зазначають, що воно відображає багато процесів, які проявляються у тенденціях, потребах і прагненні. Його головна ознака визначається у стійкому позитивному та емоційному ставленні особистості до певного об'єкту. У галузі музичної педагогіки цій проблемі присвячені дослідження як українських, так і зарубіжних учених (А. Болгарський, Б. Брилін, Л. Заря, Н. Лисіна, Г. Падалка, Т. Плєсніна, О. Рудницька, А. Скопич, О. Щолокова, М. Севінь, М.-А. Станкевич та ін.), які характеризують інтерес до музичного мистецтва як потребу, що реалізується в усвідомленому виборі музичних творів і пов'язана з такими особистісними властивостями як емоції, ставлення, бажання та здібності. Однак, не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, проблема формування пізнавального інтересу в системі фахової підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін розглядається лише частково, що пов'язано зі складністю та багатогранністю означеного феномену.

Мета статті – розкрити особливості формування пізнавального інтересу у майбутніх учителів мистецьких дисциплін на засадах художньо-ментального досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Психологи і педагоги-дослідники виокремлюють багато факторів, які впливають на мотивацію опанувати музичну освіту. Серед них вони виділяють пізнавальний інтерес і вважають його найважливішою умовою для даного виду діяльності. За їх переконанням, саме пізнавальний інтерес спонукає особистість знаходити способи і шляхи для задоволення своєї внутрішньої потреби.

Зазначимо, що згідно Українського педагогічного словника однією із характеристик поняття «інтерес» (лат. *interest* – **має значення, важливо**) є емоційний вияв на пізнавальні потреби людини. Він реалізується через її спрямованість на певні об'єкти, прагнення глибше і повніше їх пізнати, а наявність інтересів такого спрямування виступає сприятливим підґрунтям діяльності і навчання. Відтак задоволення інтересу не призводить до його згасання, а викликає нові інтереси, тотожні більш високій мірі пізнавальної діяльності [2, с. 147].

Особливість пізнавального інтересу до музики міститься саме у почуттєвому сприйнятті музики, оскільки вона своєрідними засобами акцентує увагу на національному і загальнолюдському досвіді емоційно-ціннісного ставлення до світу. Такий цілеспрямований розвиток емоцій у студентської молоді може сприяти усвідомленню потреби, яка проявляється у вигляді реакції на емоційну привабливість музики.

Розглядаючи фахову підготовку майбутніх учителів мистецьких дисциплін як суспільно значиму творчу діяльність, серед мотивів, що сприяють формуванню пізнавального інтересу студентів у навчальному процесі, доцільно відзначити мотиви самоствердження й саморозвитку, оскільки їх приваблює сама музично-виконавська діяльність. В ній вони можуть всебічно проявляти свою інтелектуальну та емоційну активність, приймати рішення і здійснювати вибір.

У сфері фахового навчання пізнавальний інтерес завжди пов'язаний з мисленням. У виконавській діяльності майбутніх педагогів мистецьких спеціальностей він не тільки супроводжується емоційним відгуком, а й включає процеси порівняння, співвіднесення певного музичного або хореографічного твору з типовими еталонами, які зберігаються у пам'яті. При цьому знайомі музичні твори сприймаються відразу швидко й упевнено, а малознайомі – поетапно й структуровано. Сформованість пізнавальних інтересів також залежить від накопиченого музичного досвіду й набуття музичних вражень.

Таку особливість інтересу підкреслюють сучасні педагоги-музиканти і хореографи, зокрема Л. Андрощук, Т. Благова, А. Бондаренко, А. Козир, Ю. Ростовська, Т. Сердюк, О. Таранцева, Д. Шариков, В. Шкоріненко та ін. [4, с. 145]. У своїх дослідженнях вони зазначають, що на сучасному етапі мистецько-педагогічної освіти вагомим значення набуває підготовка студентів у якості кваліфікованих спеціалістів, покликаних поширювати високохудожні зразки національного мистецтва, розвивати естетичні смаки студентської молоді. Для цього їм необхідно набувати власний художньо-творчий досвід.

Не викликає сумніву, що обізнаність й здатність творчо мислити, а також використовувати знання у сфері національного мистецтва має формуватися на всіх етапах фахової підготовки. У даному аспекті вона виражається у намаганні глибоко ознайомитися з музичними творами українських композиторів, які творили у різних жанрах, визначити їх педагогічний потенціал і можливості використання у власній педагогічній діяльності. Таку спрямованість можна пояснити тим, що в українському мистецтві закладено генетичну пам'ять, яка символізує триєдність нашої давнини, сучасності

та майбутнього, а також інтегрує загальнокультурні, національні й моральні цінності.

У цьому питанні ми підтримуємо думку сучасних педагогів-науковців (В. Бутенко, В. Кузь, С. Мельничук, Л. Петько, Ю. Руденко), які вважають, що національна ідентичність є важливим компонентом розвитку та зростання особистості. Вчені дотримуються позиції, що результатом національної ідентичності має стати особистісна культурна ідентичність, заснована на глибокому світосприйманні, світогляді й поведінці. Відтак вони впроваджують у науковий обіг поняття «національно-культурна ідентичність» і трактують його як сприйняття людиною певних культурних традицій, а також усвідомлення цінностей та відповідних моделей поведінки.

Свою позицію вони пояснюють тим, що кожний представник будь-якого етносу думає, переживає, спілкується згідно свого національно-культурного середовища. Реалізуючись у загальній системі духовного виробництва та споживання, національно-культурна ідентичність на кожному етапі свого соціокультурного розвитку так чи інакше забезпечує повне, і разом з тим диференційоване формування духовності людей, зокрема задоволення їх естетичних потреб засобами національного мистецтва [1; 3; 5; 7; 9; 11].

Застосування даної категорії у навчальному процесі характеризується певними особливостями, пов'язаними з творчим осягненням музичного мистецтва. Зокрема це проявляється у мнемічному компоненті індивідуального досвіду, до якого входять різновиди пам'яті і етапність формування досвіду, а також стереотипність й наявність ціннісного інтерпретаційного комплексу.

З урахуванням зазначених думок сучасна педагогіка мистецтва розглядає національно-культурну ідентичність як найвищу цінність освіти та її основну мету – формування культурної особистості в соціумі. Відтак вважаємо за доцільне розглядати проблему формування пізнавального інтересу в умовах фахового навчання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін у двох аспектах: *по-перше*, як стійке утворення, тобто набутий досвід, завдяки якому музичні твори можуть використовуватися у різних педагогічних ситуаціях; *по-друге*, як процесуальний вияв, завдяки якому великого значення набуває урахування психологічних якостей, що забезпечують ефективність цього процесу. Відповідно для визначення рівнів сформованості пізнавального інтересу можна виокремити *низький* (ситуативний інтерес), *середній* (допитливий інтерес, який проявляється в основному під час навчання), *високий* (постійний пізнавальний інтерес).

Також вважаємо, що формування пізнавального інтересу необхідно спрямувати: 1) на розвиток у майбутніх вчителів мистецьких дисциплін

потреби у спілкуванні з творами національного мистецтва через сприймання та виконавську інтерпретацію, усвідомлення важливості власної фахової підготовки на художньо-творчих засадах;

2) вмотивоване набуття знань в галузі національного мистецтва та

особливостей його виразних засобів, а також на різні твори мистецтва як основи для створення художніх образів;

3) розвиток здатності сприймати художні образи в галузі національного мистецтва та уміння свідомо застосовувати набутий художньо-творчий досвід для поглибленого опанування відповідних творів, що сприятиме особистісному самовдосконаленню майбутніх учителів у векторі професійної діяльності. При цьому особливої актуальності набуває проблема переосмислення мети й результатів навчання майбутніх вчителів мистецьких дисциплін, яка передбачає формування, крім виконавських, ще й суто мистецьких компетенцій на засадах естетико-синергетичного підходу.

Необхідно зазначити, що в мистецькій освіті звернення до синергетики, як філософсько-методологічної категорії, відбувається з метою управління її процесом. Окрім збільшення інформаційної взаємодії між суб'єктами навчального процесу і організації сприятливих умов для випробування нових освітніх технологій в умовах його застосування у педагогів з'являється можливість варіювати складності, глибину і послідовність навчального матеріалу у відповідності до індивідуальних особливостей та інтересів студентів і при цьому отримувати приблизно однаковий результат.

Загальний вираз цієї ідеї проявляється у варіативності або альтернативності вибору матеріалу для вивчення. Відповідно створюються певні умови для надання кожному студенту можливості індивідуального просування до успіху, стимулювання самостійного вибору з прийняттям відповідального рішення. У результаті такого поєднання відбувається багатофакторна взаємодія між процесами освіти і самоосвіти, завдяки чому поглиблюються знання і удосконалюються особистісні якості.

Також підкреслюємо важливість для мистецької освіти спрямування синергетичного підходу в естетичному напрямку. Адже саме цей вектор навчання дозволяє оволодіти естетичною культурою, прилучити до вищих культурних цінностей, розвинути духовний потенціал та ціннісну свідомість студентів як професіоналів. На наш погляд, застосування естетико-синергетичного підходу допомагає сформувати у молодих фахівців систему необхідних методичних знань, умінь і навичок, ефективність яких перевіряється готовністю до педагогічної діяльності. Відтак, для педагогіки мистецтва естетико-синергетичний підхід може стати важливим методологічним підґрунтям,

оскільки він допомагає досягти необхідних ефектів різними способами отримання знань.

У зв'язку з цим охарактеризуємо декілька груп перспективних методів навчання студентів, які важливо спрямувати на сприйняття і виконавську інтерпретацію творів національного мистецтва у процесі вивчення фахових дисциплін.

До першої групи відносяться методи асоціативних зв'язків. Серед них найбільше розповсюдженими є методи порівняння та зіставлення, які можуть застосовуватися у різних варіаціях. При цьому можуть застосовуватися приклади тільки з музичного мистецтва, у інших варіантах – залучатися приклади з інших видів мистецтва. У першому випадку це можуть бути порівняння декількох творів одного композитора або твори різних композиторів одного стильового напрямку. За другим випадком порівняння використовуються для обґрунтування спільності художніх образів, настроїв, колориту.

Другу групу представляють методи навчання імпровізації. У різних формах навчального процесу вони можуть використовуватися не тільки у процесі гри на музичному інструменті, а й під час вокальної, диригентської або музично-теоретичної діяльності. Для оволодіння цим методом художньо-творчої діяльності студентам необхідна поступова підготовка з послідовним ускладненням навчально-творчих завдань й розширенням способів їх відтворення.

До третьої групи входять проблемні методи, які можуть виступати засобами навчання на лекційних, семінарських, групових, та індивідуальних заняттях, а також застосовуватися під час підготовки курсових і дипломних робіт. Існуючий у цьому аспекті досвід показав їх перспективність у формуванні художньо-творчих якостей студентів навіть з незначною музичною підготовкою на попередньому етапі навчання.

Четверту групу представляють методи, які сприяють створенню художньо-комунікативної ситуації. Особливість використання цих методів полягає в тому, що студенти навчаються моделювати різні елементи творчо-комунікативного процесу, зокрема ставати на позиції творців музичних творів, виконавців, слухачів, використовувати різні варіанти запропонованих завдань, знаходити смислову значущість представлених художніх образів, їх тотожні або відмінні риси.

Нарешті, п'яту, останню групу, представляють методи інтерпретації художніх творів. Засвоєння даної групи методів для студентів є найбільш складним, але, разом з тим, дуже важливим і необхідним завданням. Основу цих методів утворює положення мистецтвознавства, в якому доведено, що мистецтво існує за законами варіативної множинності художнього образу. Створений композитором художній образ вступає у діалог

з індивідуальною свідомістю як виконавців, так і слухачів. Тобто можна сказати, що інтерпретація – це творчий результат сприйняття і тлумачення художнього образу, в основі якого лежать операції аналізу, синтезу і художнього узагальнення. Під час кожного індивідуального сприйняття народжується свій власний варіант інтерпретації художнього образу.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що у процесі формування пізнавального інтересу майбутніх учителів мистецьких дисциплін на засадах художньо-ментального досвіду важливо дотримуватися педагогічної умови, яка передбачає декілька аспектів: 1) опанування творів українських композиторів різних жанрів та різних стильових напрямків; 2) використання визначених творів для розвитку музичного мислення студентів; урахування їх засобів виразності для власного виконання; 3) здійснення цілісного аналізу музичних творів, що допоможе використовувати їх у музично-просвітницькій роботі з учнями; 4) застосування творів українських композиторів у різноманітних виконавських ситуаціях, які ефективно спрямовують студентів на творчий пошук, пробуджують креативність, імпровізаційні здібності, здатність відчувати музичні твори як художнє явище в мистецтві.

Отже, в сучасних умовах звернення до національного мистецтва має зайняти гідне місце в системі фахової підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутенко В. Г. Формування естетичного ставлення до етномузичних цінностей. Херсон, 2015. 22 с.
2. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму [Текст] : [монографія]. Київ : Педагогічна думка 2012. 368 с.
3. Реброва О. Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. 294 с.
4. Петько Л. В. Виклики XXI століття для освітнього простору України. *Наукові праці ЧНУ: наук. журнал / Чорном. Нац. ун-т ім. Петра Могили*; ред. кол.: О. П. Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14 (Педагогіка).
5. Петько Л. В. Лінгвосоціокультурний підхід у вивченні англомовної новорічної пісні «Jingle Bells» *Topical issues of pedagogy : Collective monograph.* – Edizioni Magi, Roma, Italy, 2019. P. 31–57.
6. Полякова Е. С. Синергетический подход в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Минск : БГУ, 2010. 567 с.
7. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання. Київ : Вид-во імені О. Теліги, 2003. 328 с.
8. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

9. Щолокова О. П. Формування національно-культурної ідентичності студентів як проблема педагогіки мистецтва. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 152. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 1. 2017. С. 63–69.

10. Щолокова О. П., Нагорна О. В. Синергетична детермінанта фахової підготовки вчителя музичного мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Теорія і методика мистецької освіти. 2019. Вип. 27. С. 3–9.

11. Pet'ko L. Priorities for the development of the Ukrainian national idea and the upbringing students of this modern era. *Intellectual Archive*. Toronto : Shiny

Word.Corp. (Canada), 2017. Vol. 6. No. 5, September/October. PP. 59–78.

12. Sevigny Maurice J. Discipline-Based Art Education and Teacher Education. *Studies in Art Education*. 1987. Vol. 21, No 2 (Special Issue), Summer, pp. 95–126. Published By : University of Illinois Press. 2. DOI : <https://doi.org/10.2307/3332747>

13. Stankiewicz Mary Ann. Discipline and the Future of Art Education. *Studies in Art Education*. 2000. Vol. 41, No. 4, Summer, pp. 301–313. Published By : National Art Education Association. DOI: <https://doi.org/10.2307/1320675>